

HỌC VIỆN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA HỒ CHÍ MINH

ĐỀ TÀI CẤP BỘ NĂM 2006

MÃ SỐ: B. 06 - 16

TỔNG QUAN KHOA HỌC

**NIÊN THỨC LẠI NHỮNG QUAN ĐIỂM
CỦA CHỦ NGHĨA MÁC - LÊNIN VỀ VĂN HÓA**

CƠ QUAN CHỦ TRÌ: VIỆN VĂN HÓA VÀ PHÁT TRIỂN

CHỦ NHIỆM ĐỀ TÀI: PGS, TS. Phạm Duy Đức

THƯ KÝ ĐỀ TÀI: CN. Đặng Mỹ Dung

Hà Nội, tháng 1 - 2007

6416
22/6/07

DANH SÁCH CÁC NHÀ KHOA HỌC THAM GIA NGHIÊN CỨU ĐỀ TÀI

1. PGS,TS. Nguyễn Duy Bắc
2. GS, TS. Trần Văn Bính
3. ThS. Bùi Kim Chi
4. CN. Đặng Mỹ Dung
5. PGS, TS. Lê Quý Đức
6. ThS. Vũ Phương Hậu
7. TS. Nguyễn Thị Hương
8. ThS. Lê Trung Kiên
9. ThS. Lê Xuân Kiều
10. PGS, TS. Nguyễn Đức Lữ
11. TS. Nguyễn Toàn Thắng
12. ThS. Nguyễn Văn Thắng
13. GS, TS. Hoàng Vinh

MỤC LỤC

	Trang
Mở đầu	1
Chương I: Nhận thức lại những quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về bản chất, chức năng, quy luật vận động và phát triển của văn hóa	5
I. Nhận thức lại quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về nguồn gốc và bản chất của văn hóa	6
II. Nhận thức lại quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về tính chất và chức năng xã hội của văn hóa	22
III. Nhận thức lại quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về quy luật vận động và phát triển của văn hóa	34
IV. Nhận thức lại quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về văn hoá trong chủ nghĩa Tư bản	44
V. Nhận thức lại quan điểm của chủ nghĩa chủ nghĩa Mác - Lênin về vai trò động lực của văn hóa	52
Chương II: Nhận thức lại những quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về xây dựng nền văn hóa xã hội chủ nghĩa	63
I. Nhận thức lại quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về mục tiêu và nhiệm vụ của nền văn hóa xã hội chủ nghĩa	64
II. Nhận thức lại quan điểm của chủ nghĩa Mác-Lênin về vai trò của văn hoá trong lãnh đạo chính trị của Đảng cộng sản	84
III. Nhận thức lại quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về việc xây dựng con người, đạo đức và lối sống trong chủ nghĩa xã hội	96
IV. Những quan điểm cơ bản của C. Mác – Ph.Ăngghen và V. I. Lênin về giáo dục	113
V. Nhận thức lại những quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lê nin về xây dựng đội ngũ trí thức khoa học trong chủ nghĩa xã hội	129
VI. Nhận thức lại quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về xây dựng và phát triển sự nghiệp văn học nghệ thuật	138
VII. Nhận thức lại quan điểm của chủ nghĩa Mác -	154

Lênin về vai trò của báo chí cách mạng	
VIII. Nhận thức lại những quan điểm của chủ nghĩa Mác -Lênin về vai trò của tín ngưỡng, tôn giáo trong chủ nghĩa xã hội	171
IX. Nhận thức lại quan điểm của C. Mác và Ph. Ăng-ghen về vấn đề thị trường hàng hoá văn hoá	182
X. Vấn đề kế thừa và phát triển những quan điểm của chủ nghĩa Mác – Lênin vào việc xây dựng nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc ở nước ta hiện nay	197
Tài liệu tham khảo	210

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Trong quá trình xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, Đảng ta đã xác định cơ sở tư tưởng của nền văn hóa này là chủ nghĩa Mác – Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh. Chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh chính là nền tảng tư tưởng để Đảng ta xây dựng đường lối và chính sách phát triển văn hóa dân tộc. Sau khi Liên Xô và Đông Âu sụp đổ, phong trào cộng sản và công nhân quốc tế lâm vào thoái trào. Công tác nghiên cứu cơ bản về chủ nghĩa Mác - Lênin nói chung, quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về văn hóa nói riêng có phần tạm lắng xuống ở nhiều nơi trên thế giới. Tuy nhiên ở Việt Nam, để đáp ứng yêu cầu của sự nghiệp đổi mới đất nước, công tác nghiên cứu về chủ nghĩa Mác – Lênin đã được đẩy mạnh hơn và hàng loạt các công trình nghiên cứu về chủ nghĩa Mác - Lênin đã được công bố. Thực tiễn 20 năm đổi mới vừa qua đã ngày càng chứng minh cho tính đúng đắn của chủ nghĩa Mác - Lênin, chứng minh cho sự lựa chọn sáng suốt và kiên định của Đảng ta. Những nguyên lý cơ bản của chủ nghĩa Mác - Lênin không bị lùi vào quá khứ mà ngày càng đồng hành và chỉ rõ hướng đi cho đất nước ta. Trên lĩnh vực văn hóa, những quan điểm cơ bản của chủ nghĩa Mác - Lênin luôn luôn soi sáng cho đường lối phát triển văn hóa của dân tộc ta. Mặc dù vậy, những nghiên cứu để nhận thức lại những quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về văn hóa trong thời gian qua vẫn chưa được quan tâm đúng mức. Hiện thực đổi mới sôi động trên lĩnh vực văn hóa hiện nay đòi hỏi phải trở lại với những quan điểm cơ bản của chủ nghĩa Mác - Lênin ở bình diện mới, lý giải thấu đáo và sâu sắc hơn tính khoa học, tính lịch sử và tính thời đại của những quan điểm này, khắc phục những bất cập trong nhận thức chưa đúng hoặc thiếu toàn diện đối với lĩnh vực này.

Để nhận thức một cách sâu sắc và toàn diện hơn về quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về văn hóa, việc đi sâu nghiên cứu những vấn đề này là cần thiết và có ý nghĩa to lớn đối với công tác giảng dạy và nghiên cứu khoa học

của Viện Văn hóa và phát triển thuộc Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh nói riêng, của các cơ quan và các nhà nghiên cứu về văn hóa nói chung. Vì vậy, việc nghiên cứu đề tài này là điều cấp thiết hiện nay.

2. Tình hình nghiên cứu

Quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về xây dựng và phát triển sự nghiệp văn hóa xã hội chủ nghĩa là một trong những bộ phận quan trọng của hệ tư tưởng Mác - Lênin. Vấn đề này đã được giới nghiên cứu Xô viết và Việt Nam quan tâm từ rất sớm, đặc biệt là vào những năm 70 – 80 của thế kỷ XX. Trong các giáo trình về văn hóa, mỹ học, văn học nghệ thuật, nhiều nhà nghiên cứu đã trở lại với quan điểm của Mác - Lênin làm điểm xuất phát để làm cơ sở cho các nghiên cứu văn hóa của mình. Ở Việt Nam đã dịch cuốn *Lý luận văn hóa Mác Lênin* của Ăc-nôn-đốp làm tài liệu tham khảo chính trong công tác nghiên cứu. Giáo trình *Lý luận văn hóa và đường lối văn hóa của Đảng* do Khoa Văn hóa xã hội chủ nghĩa, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh biên soạn đã chú ý nghiên cứu những luận điểm cơ bản của chủ nghĩa Mác - Lênin và vận dụng vào trong các bài giảng. Ngoài ra, các công trình chuyên khảo của các tác giả nghiên cứu về lĩnh vực văn học, nghệ thuật theo quan điểm mác xít đều quan tâm đến những ý kiến của C. Mác, Ph. Ăngghen, V. I. Lênin về các lĩnh vực này như những chỉ dẫn có ý nghĩa phương pháp luận.

Tuy vậy, cho đến nay chưa có một công trình chuyên khảo nhận thức lại quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về văn hóa. Điều này lại càng có ý nghĩa lý luận và thực tiễn to lớn đối với công tác giảng dạy và nghiên cứu cơ bản về lý luận văn hóa và đường lối văn hóa của Đảng ở Viện Văn hóa và phát triển thuộc Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh hiện nay. Đề tài này sẽ kế thừa các thành tựu nghiên cứu của các nhà khoa học trong nước và nước ngoài, tập trung nghiên cứu để nhận thức lại một cách sâu sắc và toàn diện hơn hệ thống quan điểm của chủ nghĩa Mác – Lênin về văn hóa phục vụ cho công tác giảng dạy và nghiên cứu văn hóa ở nước ta nói chung, ở Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh nói riêng hiện nay.

3. Mục tiêu nghiên cứu

Trên cơ sở khảo sát các tài liệu đã công bố, đề tài đi sâu nghiên cứu nhằm nhận thức lại các quan điểm cơ bản của chủ nghĩa Mác – Lênin về văn hóa, khắc phục những thiếu sót và bất cập trong việc nhận thức các quan điểm này trước đây. Từ đó, đề xuất phương hướng và giải pháp nhằm quán triệt các quan điểm đó vào xây dựng và phát triển nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc ở nước ta hiện nay.

Nhiệm vụ của đề tài:

- Làm rõ quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về nguồn gốc, bản chất và vai trò của văn hóa đối với sự phát triển xã hội.

- Xác định những quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về xây dựng và phát triển nền văn hóa xã hội chủ nghĩa trên một số lĩnh vực khoa học

4. Nội dung, phạm vi nghiên cứu của đề tài

Từ mục tiêu trên, đề tài tập trung nghiên cứu các nội dung sau:

Chương 1: Nhận thức lại quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về nguồn gốc và bản chất của văn hóa

Chương 2: Nhận thức lại quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về vấn đề xây dựng nền văn hóa xã hội chủ nghĩa

Phạm vi nghiên cứu:

Quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về văn hóa là một lĩnh vực rất rộng, bao quát rất nhiều lĩnh vực khác nhau của hoạt động văn hóa. Vì vậy phạm vi nghiên cứu của đề tài này là dừng lại ở việc tìm hiểu quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về nguồn gốc, bản chất, chức năng, vai trò của văn hóa, đi sâu tìm hiểu quan điểm của các nhà kinh điển mácxít về xây dựng nền văn hóa xã hội chủ nghĩa, về một số lĩnh vực cơ bản như văn hóa trong lãnh đạo chính trị; vấn đề xây dựng con người, đạo đức và lối sống; vấn đề phát triển giáo dục - đào tạo, xây dựng đội ngũ trí thức; phát triển sự nghiệp văn học nghệ thuật; báo chí; vấn đề tín ngưỡng, tôn giáo .v.v..

5. Phương pháp nghiên cứu

Đề tài sử dụng phương pháp luận của chủ nghĩa duy vật biện chứng và chủ nghĩa duy vật lịch sử. Kết hợp phương pháp lô gích và lịch sử, phương pháp phân tích và tổng hợp, phương pháp khảo cứu tư liệu, so sánh và đối chiếu... để thực hiện mục tiêu và nhiệm vụ mà đề tài đặt ra.

6. Ý nghĩa lý luận và thực tiễn của đề tài

- *Về lý luận*: Đề tài tập trung nghiên cứu và khẳng định những quan điểm đúng đắn chủ nghĩa Mác - Lênin về văn hóa, cung cấp thêm một số tư tưởng liên quan đến ý kiến của các nhà kinh điển mác xít nhưng chưa được chú ý, điều chỉnh một số nhận thức chưa chính xác về ý kiến của các ông trong lĩnh vực văn hóa.

- *Về thực tiễn*: Kết quả này góp phần làm cơ sở cho việc đi sâu nghiên cứu chủ nghĩa Mác - Lênin, phục vụ cho công tác giảng dạy và nghiên cứu khoa học trên lĩnh vực văn hóa, tư tưởng hiện nay, đặc biệt là công tác nghiên cứu và giảng dạy của Viện Văn hóa và phát triển ở Học viện và các Khoa Văn hóa và phát triển ở Học viện khu vực.

7. Lực lượng tham gia

Gồm các giảng viên, nghiên cứu viên của Viện Văn hóa và phát triển và Viện nghiên cứu Tôn giáo của Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh.

CHƯƠNG I

**NHẬN THỨC LẠI NHỮNG QUAN ĐIỂM CỦA CHỦ NGHĨA MÁC - LÊNIN
VỀ BẢN CHẤT, CHỨC NĂNG, QUY LUẬT VẬN ĐỘNG VÀ PHÁT TRIỂN CỦA VĂN HÓA**

I. NHẬN THỨC LẠI QUAN ĐIỂM CỦA CHỦ NGHĨA MÁC – LÊNIN VỀ NGUỒN GỐC VÀ BẢN CHẤT CỦA VĂN HÓA

Văn hóa được chọn làm đối tượng nghiên cứu của khá nhiều ngành khoa học, tự nhiên nó trở thành một thuật ngữ đa nghĩa. Vì thế, để tìm hiểu nguồn gốc của văn hóa, cần có một quan niệm thống nhất về nó để làm cơ sở cho quá trình nghiên cứu.

Đã có nhiều nhà khoa học tiến hành thống kê, phân ra các nhóm định nghĩa văn hóa để cuối cùng rút ra một số phán đoán chung về nó như sau:

Văn hóa - đó là một phẩm chất đặc hữu chỉ thấy ở con người, nó là cái để phân biệt giữa người và động vật. Ngoài ra, văn hóa còn là dấu ấn đặc trưng cho xã hội loài người, khác về cơ bản với tổ chức của xã hội động vật, nó là cái do học được mà có, không phải là cái có thể kế thừa theo con đường sinh học. Văn hóa gắn với thế giới ý niệm - thế giới tinh thần của con người, nó được truyền lại trong lịch sử xã hội loài người, bằng việc sử dụng các hình thái biểu tượng (ngôn ngữ).

Nhà triết học và cổ sinh học người Pháp – Viện sĩ Teilhard de Chardin (1881-1955) đã đưa ra cách giải thích như sau về văn hóa:

Trái đất hình thành và phát triển đến một giai đoạn nào đó thì xuất hiện sự sống, ông gọi đó là sinh quyển (Biosphère). Tiếp đó là sự ra đời của tri quyển (Noosphère) – quyển về ý thức, tinh thần của con người. Theo ông, tri quyển là văn hóa.

Như vậy, văn hóa thuộc bình diện ý thức tinh thần của con người. Để tìm hiểu cội nguồn của văn hóa, phải đặt nó trong quá trình hình thành của loài người.

1. Về sự xuất hiện của loài người và văn hóa

1.1. Các giả thuyết về nguồn gốc loài người trước C. Mác – Ph. Ăngghen.

Câu hỏi về nguồn gốc loài người là vấn đề muôn thuở, đã được nêu ra trong các Thánh thư tôn giáo và trong nhiều huyền thoại về nguồn gốc tộc